

Naomi Wallace

BLECHA

Narodila jsem se z kousku hvězdy, který probodnul matčino srdce.

aréna
komorní scéna
příspěvková organizace

Naomi Wallace

BLECHA

Narodila jsem se z kousku hvězdy, který probodnul matčino srdce.

Překlad: **Andrea Hoffmannová**

Režie a výběr scénické hudby: **Peter Cábora**

Scéna a kostýmy: **Katarína Holková**

Hudba k písničkám: **Nikos Engonidis**

Dramaturgie a překlad písňových textů: **Tomáš Vůjtek**

Inspice: **Vojtěch Oreniř**

Text sleduje: **Kamila Holaňová**

OSOBY A OBSAZENÍ:

Pan William Snelgrave **Jan Fišar j.h.**

Paní Darcy Snelgravová **Alena Sasínová-Polarczyk**

Bunce **Josef Kaluža**

Morse **Zuzana Truplová**

Kabe **Marek Cisořský**

ČESKÁ PREMIÉRA

neděle 20. listopadu 2011 | 18.30 hodin

N. WALLACE

Hru Naomi Wallace uvádíme pod českým názvem Blecha, který je proti originálu drobně pozměněn. V angličtině je titul hry citací z prvního verše druhé strofy básně Blecha barokního básníka Johna Donna. One Flea Spare pak může znamenat jak blechu, která má být ušetřena, tak blechu, která je nadbytečná, navíc. Český překlad však tuto jazykovou hru neumožňuje, proto jsme titul upravili.

„Hra One Flea Spare byla napsána na objednávku londýnského Bush Theatre, kde měla premiéru 18. října 1995. První americké uvedení se uskutečnilo 27. února 1996 v Actors Theatre v Louisville během Humana Festival of New American Plays. Americkou premiéru pak měla hra 25. února 1997 v The Joseph Papp Public Theatre během New York Shakespeare Festivalu. Autorská práva k dramatickému textu a překladu zastupuje Aura-Pont s. r. o., Veselářský ostrov 62, 147 00 Praha 4.“

Naomi Wallace (1960) je americká dramatička, scenáristka (cenami ověřený film Lawn Dogs z roku 1997) a básnička. Svou první hru napsala až ve čtyřiceti, do té doby psala poezii.

Samotnou mě překvapilo, jak moc mě baví pracovat s jinými lidmi, pracovat společně na vzniku něčeho nového. Byla jsem samotářka, když jsem psala své básně, ale pak jsem zjistila, že má práce se zlepšuje, když tvořím i s ostatními, a proto jsem hledala publikum, abych s ním vedla dialog.

Ve svých hrách se vyjadřuje ke stavu současného světa a nijak neskrývá své levicové vidění (např. její hra In The Heart of America kriticky reflektuje válku v Perském zálivu v roce 1991, její hra Things of Dry Hours se vrací do období hospodářské krize v třicátých letech minulého století a čerpá z dějin amerického komunistického hnutí, stejné období zachycuje i hra The Trestle at Pope Lick Creek a násilí na mexické hranici v Texasu je tématem hry The War Boys). Kritizuje americkou zahraniční politiku, bojuje za lidská práva a angažuje se v obraně palestinských zájmů na Blízkém východě.

Vyrůstala jsem v Kentucky, ale moje matka byla Holanďanka, která pocházela z levicové dělnické rodiny z Nizozemí. A můj otec zase pocházel z lepší rodiny z Filadelfie, ale žil v Kentucky. Díky tomu jsem už od dětství poznávala tradice obou společenských vrstev. Většinu dětství jsem prožila v rodině mé matky, která se zapojila do odboje za okupace během druhé světové války. Ukrývali Židy a komunisty a samozřejmě i Židy komunisty (protože nejlepší komunisti byli Židé) ve svém sklepě a aktivně se účastnili boje s okupanty. .... Můj otec se angažoval v boji za občanská práva, a tak mě vychovávala matka. Oba má rodiče také organizovali protesty proti válce ve Vietnamu.

Hrdinové jejich her bývají velmi mladí, dokonce i v dětském věku, přesto jednájí překvapivě moudře a jejich postoje jsou nezvykle statečné.

Často u dětí pozorují sílu vzepít se tvrzení, že nic se nedá změnit. A zatímco většina lidí to nazývá naivitou, já myslím, že je to velká odvaha, které si ovšem naše společnost nijak necení a aktivně ji potlačuje. Naše kultura se extrémně vymezuje vůči mládeži a v podstatě chápe mládí jako nemoc. Zvláště mladé lidi z nižších vrstev vnímáme jako problematické, protože je tu nebezpečí, že se o sebe nedokážou postarat a skončí na drogách, místo toho abychom v nich viděli zdroj neuvěřitelné energie, kreativity a talentu. Také od dětí se očekává, že se budou chovat určitým způsobem, a mí se právě líbí ta nepředvídatelnost jejich chování, která je jim vlastní. Proto jsou v mých hrách dětské postavy. Někdy děti prostě nejednají podle pravidel, k čemuž přirozeně inklinují, a tohle už jsme my jako dospělí většinou ztratili.“

Naomi Wallace je autorkou velmi ceněnou a úspěšnou. Její hry jsou uváděny v USA, v Evropě i na Blízkém východě. Hra One Flea Spare získala v roce 1996 tato ocenění: Susan Smith Blackburn Prize, Fellowship of Southern Writers drama Award, Kesslering Prize. V roce 1997 dokonce získala cenu Obie za nejlepší hru. Svě obdivovatele má i mezi americkými dramatiky, tím největším je slavný dramatik a scenárista Tony Kushner (např. kultovní drama Andělé v Americe).

Seděl jsem v divadle na loňském Humana Festivalu zcela neschopen pohybu po závěrečném monologu z *One Flea Spare*. Znal jsem dobře tvorbu Naomi Wallace, vždyť jsem režíroval její dřívější hry a věděl jsem, že má uhranuvný talent a že se od ní můžeme nadat skutečně velkých věcí. Ale nic z toho mě nepřipravilo, dokonce ani můj obdiv k jejímu hrám a k jejímu nádherným, divným i dojemným, brilantně napsaným politickým básním, na přílohu k této hře, která podle mého názoru patří k tomu nejlepšímu, co bylo pro divadlo napsáno u nás či v Anglii za posledních dvacet let. **

*revcom.us/a/1232/naomirwinterwiew.htm

**www.ncstage.org/pages/productions/mainstage-season/one-flea-spare.php

V letech 1665-1666 zasáhla Anglii morová epidemie, kterou označujeme jako Velký mor. V jejím průběhu přišla o život asi pětina obyvatel Londýna (téměř 100 000 lidí). Předpokládá se, že nákaza se do města dostala s holandskou obchodní lodí, která vezla bavlnu z Amsterdamu (v Nizozemí se mor objevil již v roce 1654). V dubnu byly zaznamenány první úmrtí a v červenci se nákaza rozšířila i do City a král Karel II. se svým dvorem odjel do Oxfordu. Brzy jeho příkladu následovali všichni ti, kteří měli dostatek prostředků, aby z města mohli odejít. Počet úmrtí brzy stoupl na 1000 lidí za týden a už v září se vyšplhal

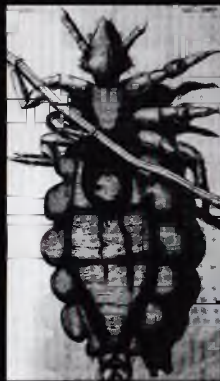

na neuvěřitelných 7000 úmrtí za týden. S nastávajícím podzimem se počty mrtvých začaly snižovat a v únoru už bylo v Londýně natolik bezpečno, že se král se svým dvorem vrátil do města. V září 1666 zachvátil velký požár londýnské doky a vlastně tak ukončil morovou epidemii, protože při něm uhořely londýnské krysy i jejich blechy, které mor přenášely. Morové bakterie se totiž v bleším organizmu rozmnožovaly s ďábelskou rafinovaností.

Jako mor dnes označujeme onemocnění způsobované mikrobem - *Yersinia pestis*. Rodové jméno *Yersinia* dostal tento bacil po jednom ze svých objevitelů - Švýcaru Alexandru Yersinovi (1863-1943), žákovi slavného Louise Pasteura (1822-1895).

Yersinia pestis je drobná gramnegativní tyčinka, která je schopná existovat v širokém rozmezí teplot. Mor je původně zoonóza, to znamená, že se vlastně jedná o onemocnění zvířat, které se za určitých okolností může přenést i na člověka.

Morové bakterie také nedokáže napadnout lidský organismus bez „pomoci“, nepronikne ochrannou vrstvou pokožky. Potřebuje někoho, kdo ji do lidského těla dopraví, a tím nosičem je blecha. Nejčastěji to bývá krysl blecha *Xenopsylla cheopis*, která se sama nakazí od nějakého hlodavce. Bakterie může přenášet i blecha lidská *Pulex irritans*, ale je v tom méně úspěšná. *Xenopsylla cheopis* totiž má ve svém trávicím traktu část, které se nazývá proventriculus (možno přeložit jako „předžaludek“), a když pozře bakterie moru, začnou se jí tyto mikroorganismy v trávicím traktu množit. Někdy to jde tak daleko, že zcela zaplní proventriculus, a tím znemožní průchod potravy. Od *Yersinie* je to vlastně velice chytrá strategie - z postižené blechy udělá doslova

vraždicí monstrum, protože vyhladovělý hmyz se snaží doplnit krev do svého trávicího systému a úporně napadá všechny teplotokrevné živočichy, na které narazí. Pokaždé když se pokusí neúspěšně nasát další dávku krve z hostitele, vyvrhne část obsahu svého trávicího ústrojí do rány, a tím se do oběti dostane i množství *Yersinií*.

Karel Černý - Jiří M. Havlík, *Jezuité a mor*, Praha 2008

Mor, který se tehdy v Londýně rozšířil, označujeme jako dýmějový či bubonický (latinské *bubo* pochází z řeckého *boubon* a označuje zduřená třísla - nejčastější průvodní znak morové nákazy). Průběh nemoci nás i dnes naplňuje hrůzou a děsem.

U člověka nakaženého dýmějovým morem je bez aplikace léků (jímž jsou teprve od čtyřicátých let dvacátého století antibiotika) pravděpodobnost úmrtí během dvou týdnů čtyři ku pěti. První stádium má příznaky podobné chřipce a je zpravidla provázeno vysokou horečkou. Ve druhém stádiu se v lymfatických uzlinách - nejčastěji v tříslech a v podpaží - tvoří bolestivé černé zduřeniny - dýměje. (Výjimku tvoří asi 10 procent obětí. U těchto nešťastníků vznikají dýměje uvnitř těla a jsou pak viditelné pouze při pitvě.)

Dýměje se zprvu objevují v podobě tmavých boulí. Velikostí se různí od jednoho do deseti centimetrů, ale všechny jsou neobyčejně odporné a bolestivé. Kritické stadium nemoci provází průjem a zvracení. Inkubační doba poznamenaná horečkou trvá od dvou do osmi dnů.

Třetím stadiem je plicní mor, vyznačující se smrtícím respiračním onemocněním - prudkým zánětem plic. Dnes má pacient léčený antibiotiky naději na uzdravení v průběhu prvních dvou stadií; dojde-li onemocnění do třetího stadia, antibiotika nepomáhají.

Norman F. Cantor, *Po stopách moru*, Praha 2005

Průběh morové epidemie v Londýně zaznamenal ve své knize *Deník morového roku* známý spisovatel Daniel Defoe (1660-1731), který však v žádném případě nebyl očitým svědkem popisovaných událostí.

Dnes již víme, že Defoe nemohl mít na řádění Velkého moru ani útržkovité vzpomínky z útlého dětství, protože

záhy po vypuknutí epidemie odejel s rodiči na venkov, odkud se vrátili teprve na jaře 1666. Ve městě však zůstal jeho staromládenecký strýc, sedlák Henry Foe, farník u sv. Botolpha poblíže Aldgate, jehož iniciály, nacionále, povolání i majetkové poměry se nápadně shodují s obdobnými charakteristikami údajného autora Deníku. Z mládí si tedy Defoe mohl uchovat určité představy o morových událostech z vyprávění svého strýce. Je však velmi nepravděpodobné, že by si Henry Foe vedl v době moru deník nebo pořizoval zápisky, jež by se později mohly stát předlohou Defoeova díla.

Historická objektivita a věcnost četných informací v Deníku morového roku vyvolávají stále znovu spor o jeho hodnotě a funkci, v němž se část znalců Defoeova díla přiklání k výkladu Deníku jako historického dokumentu.

Shodou okolností získal Defoe množství autentických a spolehlivých pramenů, kterých pak také hojně použil na četných místech textu. Tabulky úmrtnosti měl k dispozici již roku 1712, kdy publikoval jednu z nich v časopise Přehled. Odtud nejen převzal statistické údaje o počtech mrtvých a o příčinách smrti, nýbrž vyvodil z nich i poměrně přesné odhady o rychlosti a směru šíření epidemie. Tabulky uváděly také ceny chleba a dalších potravin, o nichž se H. F. rovněž zmiňuje. Dalším pramenem byla Nařízení

vydaná starostou a konšely města Londýna, vztahující se k morové nákaze, přetištěná roku 1721 ve Sbirce dokumentů z doby posledního moru v roce 1665, jejíž další údaje Defoe rovněž používá. Při popisu lékařských opatření a snad i choroby samé čerpal Defoe z latinského spisu doktora Nathaniela Hodgese Loimologia, který se roku 1720 objevil v anglickém překladu. Dalším zdrojem byl pamflet nonkonformistického duchovního Thomase Vincenta Strašný hlas Boží v městě Londýně z roku 1667. Vincent byl jedním z kazatelů, kteří po smrti nebo po odchodu anglikánských duchovních z londýnských kostelů nastoupili na jejich místo. Z jeho bombastické nábožensko-didaktické prózy čerpal však Defoe pouze některé dílčí údaje. V neposlední řadě se prameny Deníku morového roku staly informace z dobových periodik, především Zpráv a Zpravodaje, která vydával průkopník žurnalistiky I Estrange.

Daniel Defoe, Deník morového roku, Praha 1982 (doslov Martina Procházky)

Jedním z nejdůležitějších dokumentů, které Defoe ve své knize zveřejňuje, jsou Nařízení sestavená a vydaná starostou a radními města Londýna ve věci morové nákazy léta Páně 1665. Umožňují nám udělat si poměrně přesnou představu o nesmlouvavé přísnosti, s jakou městská rada prováděla karanténu ve městě stíženém epidemií.

Nikdo se nesmí vzdálit z nakaženého domu

Jestliže se kterákoli nakažená osoba v důsledku nedbalého dohledu nebo jakýmkoli jiným způsobem vzdálí nebo bude dopravena z místa nakaženého na jakékoli jiné místo, je farnost, z níž se taková osoba vzdálila nebo odkud byla dopravena, povinována, jakmile se jí o tom dostane zprávy, zajistit, aby řečená nakažená a uprchlá osoba byla navrácena na původní místo, a to v době noční. Osoby, které se takto provinily, budou z příkazu radního, příslušného tomu kterému obvodu, potrestány a dům toho, jenž takovou nakaženou osobu k sobě přijme, bude zapečetěn na dobu dvaceti dnů.

Každý nakažený dům budiž označen

Každý dům navštívený nákazou budiž označen červeným křížem dlouhým jednu stopu a umístěným

aréna 91609 komorní scéna

28. října 2, 701 85 Moravská Ostrava
www.divadloarena.cz

Vstupenky si můžete rezervovat v pokladně KSA

Telefon: 595 155 595
e-mail: rezervace@divadloarena.cz

PROSÍME CHOĎTE VČAS,
po zahájení představení není možný přístup do hlediště.

Autorská práva k dramatickému textu
a překladu zastupuje Aura-Pont s. r. o.,
Veslařský ostrov 62, 147 00 Praha 4."

Divadelní inscenace realizujeme za finanční podpory
Ministerstva kultury České republiky.

Činnost Komorní scény Aréna
příspěvkové organizace statutárního města Ostrava,
je financována z rozpočtu města Ostravy.

OSTRAVA!!!

ANDERSON
ADVERTISING

ČESKÝ ROZHLAS
OSTRAVA

program
www.oa1.cz

ORION

ROZHLAS
glablonemci plinichy

uprostřed dveří, aby byl zřetelně vidět, a obvyklými slovy napsanými tiskacími písmeny, to jest „Bože, smiluj se nad námi“, která budou stát přímo nad řečeným křížem, a to tak dlouho, dokud řečený dům nebude úředně odpečetěn a otevřen.

Každý nakažený dům budí střežen

Bílic dohlédne, aby každý nakažený dům byl zapečetěn a aby u něho vartoval hlídač, jenž bude dbát, aby z domu nikdo nevyšel, a budttatelům domu opatřovat potřebné věci na jejich vlastní náklad nebo - nemají-li prostředky - na náklad obce. Doba, po kterou uzavření domu potrvá, bude čtyři plné týdny.

Naomi Wallace ve své hře rozvíjí téma rušení sociálních bariér tvář tvář blížící se smrti. Této apokalyptické rovnosti si byl vědom i Daniel Defoe.

Na káře bylo tak šestnáct sedmáct těl, některé bylo zabalené do plátěného prostěradla, jiné do hadrů, další

bezmála úplně nahé nebo jen tak halabala přehozené, že když sjelo z káry, to málo, co mělo na sobě, spadlo a tělo dopadlo mezi ostatní dočista nahé. Moc už jim na tom nesešlo, jako ostatním nesešlo na té necudnosti, když už byli stejně všichni mrtví a měli být naházeni jeden před druhého do společného hrobu lidstva, jak bychom to mohli nazvat, protože tady se nedělaly žádné rozdíly, chudák či boháč, všichni pospolu. Jinak se nepohřbívalo a také ani nemohlo, protože rakve nebyly vůbec k dostání, když v takové pohromě jako tato mělo tak nesmírné množství lidí najednou.

Sběrači mrtvol v Londýně nosili za epidemie kukly podobné ptačím hlavám s mohutným zobanem a brýle. V tomto plátěném zobáku byla napéčována rozmanitá směs koření (hřebíček, rozmarýn, majoránka, meduňka), které mělo zabránit vniknutí infekce do těla. Brýle sloužily k zamezení kontaktu rohovky s „morovým povětrím“. Odpovídalo to dobovým představám o šíření moru, jak je ve své knize zaznamenal i Defoe.

Proto nebylo ve mně pochyb, že se tato pohroma rovnáší nákazou, to znamená jistými párami či výpary, jimž lékaři říkají efluvia, a to dechem, potem, zápachem z ran nemocných osob nebo snad ještě nějakou jinou cestou, jež je mimo dosah i samotných lékařů, kterážto efluvia pak působí na zdravé lidi, kteří se dostanou do určité blízkosti nemocných, okamžitě pronikajíce do vitálních částí těla řečených zdravých lidí, jimž pak krev uvádějí do okamžitého kvašení a jejichž ducha rozrušují do takového stupně, v jakém bylo jejich rozrušení zjištěno. A tak títo nově nakažení stejným způsobem přenášejí zase nemoc na jiné.

Existovalo však také vysvětlení náboženské, se kterým vyráželi do londýnských ulic samozvaní potulní kazatelé. Některé z těchto figurek přibližuje svým čtenářům i Defoe a vlastně tak inspiruje Naomi Wallace, jejíž Kabe tyto rysy částečně přijímá.

Předpokládám, že všichni již slyšeli o nechvalně proslulém Šalamounu Eagloví, pomínutci. Ten, jakkoli

nakažen pouze v hlavě, nikoli na těle, chodil po ulicích a zvěstoval boží soud nad městem, strašlivý pohled to byl, někdy byl dočista nahý a na hlavě nesl pánev hořícího dřevěného uhlí. Co říkal, neřkuli co měl v úmyslu, opravdu jsem nemohl zjistit.

Drastická opatření, která se týkala domácích zvířat, šíření infekce zabránit nemohla, ale je pozoruhodné, jak blízko městská rada byla, pokud jde o určení vlastního přenašeče morové epidemie.

Pročpak se nám asi nařídilo, abychom zabili všechny psy a kočky, ne-li proto, že jelikož jsou to domácí zvířata a mají ve zvyku pobíhat od domu k domu a od ulice k ulici, mohou roznášet výpary a infekční proudění z nakažených těl právě v srsti a chlupech? Proto také hned na počátku nákazy vydali starosta a městská správa na radu lékařů nařízení, aby se všichni psi a kočky okamžitě pozabíjeli, a byl k tomu jmenován i zvláštní zřízenec, aby na vykonání příkazu dohlédl.

Je až k nevíře, můžeme-li spoléhat na to, co se říkalo, jak nesmírné množství těchto tvorů bylo odstraněno. Myslím, že šla řeč o čtyřiceti tisících psů a pětkrát více kočkách, jelikož málokterý dům byl bez kočky, někde jich měli víc, někdy bylo v domě koček i pět šest. Rovněž se vyvíjely všemožné snahy odstranit myši a krysy, zvláště pak ty vposled jmenované. Všude lidé kladli jed na krysy i jiné jedovaté věci a obrovské množství jich bylo také vskutku odstraněno.

Jisté ale je, že londýnské ulice byly dějištěm srdceryvných výjevů a nesnesitelná bolest přiváděla jejich obyvatele k šílenství.

Co by mohlo více otřást člověkem, jenž si uchoval schopnost zdravé úvahy, a co by hlouběji mohlo zapůsobit na duši než pohled na muže, jenž téměř nahý vyběhne z domu, snad přímo z postele, (....) - tedy co by mohlo být otřesnější než pohled na tohoto člověka, jak se objeví na veřejné ulici, poskakuje, tančí a prozpěvuje a přitom koná tisíce nejrozhodivnějších pohybů, a za ním se žene pět šest žen a dětí a všechny na něho křičí a volají, aby se pro boha živého

vrátil, a prosí ostatní kolemjdoucí, aby jim pomohli ho zadržet, leč marně, protože nikdo se neodvažuje vztáhnout na něj ruku nebo se k němu třeba jen přiblížit? Viděl jsem ten výjev z vlastního okna a velice žalostně mne to zdrtilo, neboť po celou tu dobu ten ubohý nešťastník byl, jak jsem viděl, v krajních mukách bolesti, neboť měl, jak jsem slyšel, dvě hlízy, jež nebylo možno přivést k tomu, aby praskly nebo se podebraly. Felčari zřejmě doufali, že se jim podaří hlízy protrhnout, když na ně přiloží ostrá leptadla, ta měl nebožák právě na sobě a propalovala mu kůži jako žhavé železo. Nedovedu povědět, co se s tím nešťastníkem stalo, ale myslím, že takto třeštil, až padl k zemi a zemřel.

Ale ani v době morové epidemie nepřestal stát vykonávat své funkce a pokračoval i ve své politice, tentokrát již vedené vojenskými prostředky. Nepopulární válka s Holandskem je Defoem nahlížena z opravdu nezvyklého úhlu.

Měl jsem zde poznamenat, že navzdory prudké náказe v Londýně i jinde bylo pozoruhodné, že mor vůbec nepronikl na lodi válečného námořnictva, i když po jistý čas se na řece i ve městě mocně verbovalo, neboť válečné loďstvo mělo nedostatek mužů. To však bylo ještě počátkem roku, kdy mor teprv začínal a ještě vůbec nestačil proniknout do oněch částí města, kde se námořníci obvykle verbují. A jakkoli válka s Holandskem nebyla lidem tehdy nijak vítaná a námořníci vstupovali do válečné služby s jakousi neochotou, mnozí si dokonce stěžovali, že tam byli zavlečeni násilím, přece jen se to v tomto případě ukázalo být násilím prospěšným pro mnohé, kteří by jinak pravděpodobně zahynuli v té všeobecné pohromě a kteří, když měli letní službu za sebou, jakkoli se jim dostalo příčiny oplakávat zkázu svých rodin, protože když se oni navrátili, mnozí z jejich nejbližších již byli v hrobě, přece jen mohli být vděční za to, že byli odtaženi z dosahu oné pohromy, třebaže tolik proti své vůli. Válka s Holandskem se toho roku vskutku rozehržla a také došlo k jedné velké námořní bitvě, v které Holanďané byli poraženi na hlavu, ale my jsme ztratili velké množství námořníků a několik lodí.

Avšak jak jsem již poznamenal, mor válečné loďstvo nepostihl, a když lodi zakotvily poté opět na řece Temži, nejprudší vlna moru již začala polevovat.

Jestliže Bunce je jedním z těch námořníků, kteří před válkou utíkají a kteří do ní „byli zavlečeni násilím“, pak Kabe představuje další dobový typ - londýnského mastičkáře, který si vydělává na živobytí prodejem pochybných lektvarů a ochranných prostředků.

Jednu věc však přece musím zaznamenat, a to co se přihodilo jednomu z těchto mastičkářů, jenž veřejně vyhlášoval, že má naprosto znamenité chránidlo proti moru. To když prý nosí člověk při sobě, zaručeně se nenakazí ani nebude k nákaze náchylný. Můžeme předpokládat, že tento člověk něco onoho svého znamenitého chránidla zajisté neustále nosil v kapse, a přece naň morní nemoc udeřila a odnesla ho během dvou tří dnů.

V září 1665, kdy epidemie kulminovala, se morové jámy pínily mrtvými i živými, jak o tom ve hře vypráví Kabe. Daniel Defoe tuto skutečnost zachycuje v dramatické zkratce.

Když tu šachtu kopali, předpokládali, že jim vystačí na celý měsíc i déle, leckdo dokonce kostelní správu obviňoval, že takovou hrůzu strpí, že prý se připravují pohřbit celou farnost a podobně. Čas však ukázal, že kostelní správa znala položení farnosti lépe než ti ostatní, protože šachta byla myslím dokončena čtvrtého září, šestého se do ní začalo pohřbívat, a dvacátého, to jest za pouhých čtrnáct dní, už tam naházeli 1114 těl a šachtu museli zasypat, protože těla už ležela šest stop od povrchu země.

Bylo vydáno nařízení přísně zakazující jakýkoli přístup k oněm šachtám, a to jedině proto, aby se zabránilo nákaze. Po nějakém čase však bylo toto nařízení ještě potřebnější než dřív, protože nakažení lidé, jejichž konec se blížil a kteří také blouznili, přibíhali k šachtám zabalení do pokrývek nebo houní, vrhali se dolů, a tak se, jak sami říkali, pohřbívali.

Daniel Defoe, Deník morového roku, Praha 1982

Velký mor v Londýně je obecně považován za jedno z posledních větších vzplanutí této epidemie. Jednou z hypotéz, která vysvětluje vymizení moru z Evropy, je ta, podle níž hlodavce s blechami, kteří byli rezervoárem nemoci, nakonec nahradil jiný druh. Krysu (*Rattus rattus*), původně do Evropy zavlečenou z Asie, postupně v celé Evropě nahradil větší potkan (*Rattus norvegicus*), který už neměl tak silnou schopnost přenášet bakterie na lidi.

K pozdním vypuknutím moru ve střední Evropě patřil italský mor v letech 1629-1631, který bývá dáván do souvislosti s pohybem vojsk za třicetileté války, a velký mor ve Vídni v roce 1679. V českých zemích se mor naposledy objevil v pobělohorském období. Byly to epidemie v letech 1624-1626, 1632-1635, 1639-1640 a 1648-1649, které byly průvodním jevem třicetileté války a byly způsobeny přesuny válčících armád. Ostravu postihla morová epidemie v roce 1625 a zemřelo při ní asi 500 lidí, tj. téměř polovina obyvatelstva. Další velké rozšíření moru v Čechách nastalo v letech 1679-1681, kdy na naše území mor postupoval z Balkánu přes Uhry a Vídeň. Poslední velká epidemie v Čechách proběhla v letech 1711-1715. V městech se poté začala budovat kanalizace a ulice byly vydlážděny. Tyto zásahy do městské hygieny byly nakonec natolik účinné, že po roce 1715 se již morové epidemie v západní a střední Evropě nevyskytovaly.

